
ТРИХЛІБ Л.Ю.,
шкільний психолог,
м. Київ

БАТЬКІВСЬКЕ СТАВЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

В данной статье рассматривается влияние типа родительского отношения на эмоциональное развитие ребенка на примере исследования дошкольников.

This article is considered the types of parental attitude (relations) on emotional development of the child, on example of preschool age research.

Актуальність теми. Емоції за походженням являють собою форму видового досвіду: орієнтуючись на них, індивід здійснює необхідні дії, доцільність котрих для індивіда залишається прихованою. Особливо актуальним є вивчення емоційного розвитку, яке проводиться за декількома напрямками: психофізіологічний, дослідження патології емоційного розвитку, соціальний тощо.

Ерік Берн, виділяючи трикомпонентну структуру особистості, вказував на наявність прямого зв'язку розвитку особистості дитини від впливу на неї батьків. Клод Стайнер, описуючи сценарії життя людини, вказував що джерелом формування приписів, заборон, форм поведінки є наші батьки [1].

Мета дослідження: дослідити зв'язок між типом батьківського ставлення та особливостями емоційних проявів дітей дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – емоційний розвиток дитини у дошкільному віці.

Предмет дослідження – зв'язок між типом батьківського ставлення та особливостями емоційних проявів дітей дошкільного віку.

Гіпотеза: найбільш сприятливим типом батьківського ставлення для розвитку емоційної сфери дітей 4-5 років життя є симбіоз.

Методи роботи:

- теоретичні: аналіз, синтез індукції, дедукції, порівняння;
 - емпіричні:
1. Гра-тест «Пошта» модифікація тесту Е. Антоні та Е. Біне для з'ясування ставлення дитини до свого оточення
 2. Проективний тест «Драбинка» С.Г. Якобсон та В.Г. Щур для діагностики самооцінки та рівня домагань дитини
 3. Методика Р.М. Говоркян для діагностики особливостей прояву волі в дошкільнят
 4. Тест - опитувальник батьківського відношення до дітей (А.Я. Варга, В. В. Столин);

© Трихліб Л.Ю., 2012

5. Опитувальник Нестандартизована оцінкова шкала емоційних проявів дитини Й. Шванцара
6. Опитувальник «Взаємодія родителя з дитиною» І.І.Марковської для діагностики типу батьківського ставлення до дитини.

В ході дослідження дитячо-батьківських стосунків нами був виділений ряд аспектів, що давали змогу скласти найбільш повну картину стосунків між дітьми та їх батьками:

- рольова взаємодія родителя з дитиною;
- ставлення до дитини, що базувалось на неусвідомлюваній мотивації родителя;
- ставлення до дитини, сформоване в ході рефлексії.

Аналізуючи дані отримані в результаті теста - опитувальника батьків ставлень А.Я.Варги, В.В.Століна ми звели в наступну таблицю:

Таблиця 1.

№	Шкала	Тип ставлення	Характер батьківсько-дитячих стосунків
1.	IV	авторитарна гіперсоціалізація	стосунки мають негативний характер
2.	V	"маленький невдаха", інфантилізація	нестійкі стосунки
3.	V	"маленький невдаха", інфантилізація	нестійкі стосунки
4.	III	симбіоз	адекватні та позитивні стосунки
5.	III	симбіоз	адекватні та позитивні стосунки
6.	II	соціальна бажаність	нестійкі стосунки
7.	IV	гіперсоціалізація	негативні стосунки
8.	III	симбіоз	нестійкі стосунки
9.	V	"маленький невдаха".	нестійкі стосунки
10.	IV	гіперсоціалізація	негативні стосунки
11.	III	симбіоз	нестійкі стосунки
12.	IV	гіперсоціалізація	негативні стосунки
13.	IV	гіперсоціалізація	нестійкі стосунки
14.	I	авторитарна гіперсоціалізація	нестійкі стосунки
15.	III	симбіоз	адекватні та позитивні стосунки

Можемо зробити перший такий висновок, що у 60% сімей взаємовідносини мають нестійкий характер, тобто вони можуть бути як позитивними так і негативними й змінюються в конкретних ситуаціях. У 40% сімей взаєmostосунки можна визначити як позитивні, стабільні, та в 10% сімей - негативні.

За В.С.Мухіною на цьому етапі відбувається період ідентифікації себе серед інших, а том підтримка значущого дорослого (матері, батька) сприяє розвитку емпатійності (здатності співпереживати, співчувати) дитини. Це властивість, що формується при довірливих стосунках, безумовному прийнятті дорослим своєї дитини [36]. Інші характеристики поведінкових проявів (озлобленість, агресивність, ревність, образливість тощо), не

є сприятливими для формування та розвитку такої якості як емпатійність.

Застосовуючи у виховних цілях надмірний контроль, погрози та покарання, навіть при чітко вираженому прийнятті дитини, батьки тим самим роблять помилки. Відмічається недостатнє застосування співробітництва, визнання прав дитини, часта наявність виховних конфронтацій в родині, стиль виховання батьків впливає на інфантилізацію дитини.

В даному дослідженні можемо відзначити батьків з загальною позитивною характеристикою, що виявлялась у щирості та відкритості під час спілкування, терплячі до оточуючих, та своєї дитини зокрема, незаздрісні. Для жінок більш притаманними є здатність до емпатії, вразливість, прагнення до співпраці, до покоро-

Таблиця 2.

Емоційні прояви дитини	Безумовне прийняття	Умовне прийняття
1. Надчутливість	1,505	0,705
2. Збудливість	1,758	1,411
3. Капризність	1,131	1,117
4. Боязкість	1,175	0,823
5. Плаксивість	1,000	0,764
6. Злобність	0,659	0,529
7. Веселість	2,010	0,529
8. Заздрісність	0,813	0,705
9. Ревність	0,769	1,235
10. Образливість	1,307	1,352
11. Впертість	1,384	0,352
12. Жорсткість	0,452	1,823
13. Ласковість	1,725	1,941
14. Співчуття	1,725	1,294
15. Сумніви	0,769	0,352
16. Агресивність	1,296	1,117
17. Нетерпеливість	1,296	1,117

вительства, жіночні, та мають дещо вищий рівень боязкості. Чоловіки ж досить самовпевнені, логічні та послідовні у виконанні своєї роботи, впевнені в собі, та відчують гордість за свою родину. Для таких батьків характерним є прийняття, середній рівень контролю, послідовність у вимогах, визнання прав дитини, співпраця з нею. Це є досить сприятливим сімейним кліматом, щоб дитина розвивалася гармонічно.

Інших батьків можна розділити на наступні групи: батьки яким прищеплене відторгнення своєї дитини, застосування жорстких мір покарання та вимог, високий рівень контролю, низький рівень визнання прав дитини, співпраці з нею, прагнення до інфантилізації. Загальною характеристикою такої групи може бути: властива тривожність, хоча досить доброзичливі, ранимі, депресивні, боязкі, напружені, відмічається певна фрустрованість, запальність, а також активне невдоволення прагнень, схильність все ускладнювати та драматизувати, песимістичність сприйняття дійсності.

Наступним етапом дослідження було виявлення емоційних проявів дошкільників, які безумовно та умовно приймалися батьками (таблиця 2).

Емоційні стани проявів дітей оцінювалися в групі дитячого садка на основі методики Й. Шванцари від 0 до 4 балів. Із таблиці 2 бачимо, що діти, які приймаються батьками безумовно, в цілому мають позитивний емоційний фон. Вони активні, природні в своїх проявах, життєрадісні, веселі. Відмінності з умовно приймаючими дітьми разюче видна за вищеподаними даними та є досить значимим показником.

Діти, які приймаються безумовно, більш чутливі до інших та емоційно орієнтовані на ситуації взаємодії з ровесниками (шкала «надчутливість», «співчуття»). Вони менш ревниві, частіше проявляють співчуття до інших, частіше сумніваються та наполягають

на своєму. Вони позитивно спрямовані, доброзичливі та більш конструктивні у спілкуванні.

Діти, що приймаються умовно мають знижений емоційний фон. Вони менш емоційні, менш природні, менш активні тощо. Вони суттєво менш чутливі до інших. Різниця за шкалами статистично різна та значима.

Результати по анкетуванню батьків дошкільнят дозволило виявити, за першою анкетною: складності в поведінці дітей пов'язані із сором'язливістю, замкнутістю – 4 родителя (10%), страхом – (16%), у невмінні спілкуватися з однолітками – 11 людей (29%), агресією, конфліктністю – 7 (18%), не відмічають складності – 10 батьків (26%).

Аналіз за тестом «Пошта» в якому кожна дитина виражала своє емоційне оцінкове ставлення до кожного з адресатів та розподіляла листи-пошлання на власний розсуд показав наступне: позитивне ставлення до мам та бабусі в 60% випадків, протиречиві почуття дитини до матері в 30%, негативне ставлення до матері в 10%. Індиферентне (емоційно невиражене) ставлення дитини до тата в 25%, протиречиве – 20%, негативне – 15%, позитивне відношення в 40%

Для діагностики волі в дошкільників використовувався метод спостереження Р.М. Говоркян за результатами якого ми отримали: володіють цілеспрямованістю 5 дітей (21%), наполегливі 7 дітей (29%), витримкою – 3 (12%), самостійністю – 7 (29%), ініціативністю – 2 (9%), за рішучістю не отримано жодного показника.

Усвідомлення та прийняття батьківського безумовного прийняття дитини, формування поведінкових навичок емоційної взаємодії, тілесний контакт, підтримки дітей в їх природності тощо, ось над чим повинна в подальшому вестись колективно – розвивальна робота.

Аналізуючи проективний тест «Драбинка» С.Г. Якобсон та В.Г. Щур

Таблиця 3. Результати дослідження самооцінки за тесом «Драбинка» (таблиця зведених результатів)

Рівень самооцінки	Кількість дітей	%
висока	3	15
середня	10	50
низька	7	35

для діагностики самооцінки та рівня домагань враховувалось, як дитина виконує завдання: чи відчуває вона вагання, розмірковує, як аргументує свій вибір. Отримані результати заносились до протоколу. Дослідження проводилось з кожною дитиною індивідуально. Висновки за рівнем самооцінки: 10-8 балів – високий рівень, 7-5 – середній, 4-1 – низький рівень самооцінки.

Невирішений характер протиріч між вимогами батьків та неможливістю їм відповідати є джерелом постійної афективної напруги та занепокоєння, сприяє компенсаторній гіпертрофії власного «Я», самокритичність у дитини не розвивається. Невирішені внутрішні конфлікти спричиняють викривлення в розвитку та диференціювання самооцінки та самосвідомості, самооцінка виконує неадекватну, захисну, компенсаторну роль, обмежуючи розширення досвіду дитини, гальмуючи розвиток особистісних якостей дитини.

Таким чином гіпотеза про те, що найбільш сприятливим для розвитку емоційної сфери дітей 4-5 років життя є симбіоз підтвердилася.

Застосовуючи у виховних цілях надмірний контроль, погрози та покарання, навіть при чітко вираженому прийнятті дитини, батьки тим самим роблять помилки. Відмічається недостатнє застосування співробітництва, визнання прав дитини, часта наявність виховних конфронтацій в родині, стиль виховання батьків впливає на інфантилізацію дитини.

Завданням батьків є усвідомлення своєї відповідальності за свою дитину, її повноцінний розвиток, формування уявлення про життя, цінності, своїм зразком демонструвати шляхи виходу із складних ситуацій. Не потрібно щось робити замість дитини, коли їй це під силу, вона має вчитися долати перешкоди, а коли їй щось не вдаватиметься, може й сама попросити про вашу допомогу, або ж ви самі можете запитати, чи часом їй не потрібна ваша допомога й лише з її дозволу спрямовуєте її, показуєте шлях розв'язання, але, знову повторюю, не виконуєте все замість неї. Постійна співпраця, розуміння бажань та прав дитини – ось шлях до гармонічного розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы: Пер. с англ./ Общ. Ред. М. С. Мацковского; Послеcловие Л. Г. Ионина и М. С. Мацковского. – СПб.: Лениздат, 1992. – 400 с.: ил.
2. Буренкова Е.В. Изучение взаимосвязи стиля семейного воспитания личностных особенностей ребенка и стратегии поведения значимого взрослого: Дис. канд. псих. наук. – Пенза, 2000 – 237с.
3. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2006. – 528 с.

4. Варга А.Я. Структура и типы родительского отношения: Дис. канд. псих. наук – М., 1986. – 206с.
5. Кочерга О. Психофізіологія дітей 4-5 років. - Вид. дім «Шкільний Світ», 2007. – 128 с.
6. Лафренье П. Эмоциональное развитие детей и подростков. – СПб.: Прайм – Еврознак, 2004. – 256 с.
7. Мілютіна К. Безмежна дитина. – К.: Главник, 2008. – 128 с.
8. Мухина В.С. Возрастная психология: Детство,отрочество, юность: хрестоматия: учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений / сост. И нацч. Ред. В.С. Мухина, А.А. Хвостов. – 6-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. - 624 с.
9. Райгородский Д.Я. Энциклопедия психодиагностики. Психодиагностика детей / ред.-сост. Д.Я. Райгародский. – Самара: изд. Дом «Бахрах-М», 2008. – 624 с.
10. Эванс Д.Эмоции / Дилан Эванс: пер.с франц. И.Изотовой. – М.: Астрель; АСТ, 2008. – 192 с.: ил. («Оксфорд»)